

تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی براساس کاربرد مهارت های زندگی

*شوبو عبدالملکی:

دکتری مدیریت آموزشی و مدرس دانشگاه فرهنگیان کردستان: sh_maleki88@yahoo.com

خلیل میرزایی

دکتری فلسفه تعلیم و تربیت و مدرس دانشگاه فرهنگیان کردستان

ولی احمدکرمج

دکتری برنامه ریزی درسی و عضو هیأت علمی دانشگاه فرهنگیان کردستان

چکیده

مهارت های زندگی آن دسته از آموزش هایی هستند که به افراد یاد می دهد چگونه با چالش های زندگی روزمره مواجه شوند و دانش آموزان را قادر می سازد تا دانش، ارزش ها و نگرش های خود را به توانایی های بالفعل تبدیل کنند، این امر از طریق آموزش و پرورش و کتاب درسی تحقق می یابد. هدف این پژوهش تحلیل محتوای کتاب های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی براساس کاربرد مهارت های زندگی بود. روش این مطالعه تحلیل محتوا از نوع توصیفی بوده است، جامعه آماری شامل کتاب های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی که شش درس از هر پایه و در مجموع ۲۴ درس به عنوان حجم نمونه انتخاب شد. جهت تجزیه و تحلیل داده ها از آمار توصیفی (فراوانی و درصد) استفاده شد. نتایج نشان داد که بیشترین کاربرد مهارت های زندگی در پایه سوم مربوط به روابط بین فردی با ۴۱٪، پایه چهارم ارتباط مؤثر ۲۲٪، پایه پنجم تفکر نقادانه ۴۱٪ و در پایه ششم ابتدایی به مهارت خودآگاهی ۲۰٪ بوده است. همچنین کمترین کاربرد مهارت های زندگی در پایه سوم مربوط به مهارت های مقابله با استرس، مدیریت هیجان و مهارت حل مسأله، در پایه چهارم حل مسأله، پایه پنجم ارتباط مؤثر، مدیریت هیجان و مدیریت استرس و در پایه ششم به مهارت تفکر نقادانه با صفر درصد بوده است. در کل در دوره ابتدایی بیشترین توجه به مهارت خودآگاهی ۱۸٪ و کمترین توجه به مقابله با استرس ۳٪ بوده است. توجه به یافته های این پژوهش، بازنگری محتوای کتاب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در راستای توجه بیشتر به مؤلفه هایی همچون مقابله با استرس، مدیریت هیجان و حل مسأله را ضروری می سازد.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، مهارت های زندگی، مطالعات اجتماعی، دوره ابتدایی

مقدمه

محتوای برنامه درسی در بین عناصر و مؤلفه‌های نظام آموزشی از جایگاه و اهمیت خاصی برخوردار است. از طریق محتوای که نظام آموزشی به طور مستقیم با شخصیت متربیان مرتبط می‌شود و آثار گوناگونی در روح و روان آنان بر جا می‌گذارد. به همین دلیل تعیین سیاست‌های کلی و اصول مبنایی انتخاب محتوا در برنامه‌های درسی نظام آموزشی کشور بر اساس مبانی ضرورت پیدا می‌کند و کم توجهی به آن، محتوا و در نتیجه متربیان را از جهت‌گیری‌های اصلی نظام تعلیم و تربیت رسمی کشور دور می‌سازد (قاضی اردکانی و همکاران، ۱۳۹۶).

کتاب درسی از مهمترین و در دسترس ترین رسانه های آموزشی می باشد که نقش ارزشمندی را در نظام تعلیم و تربیت به خصوص نظام متمرکز آموزش و پرورش ایران ایفا می کند. یکی از روش های پژوهشی که برای کتابهای درسی به کار می رود، تحلیل محتوا است (نوریان، ۱۳۹۵). این امر می تواند به روشن شدن مسأله کمک کرده و نقاط قوت و ضعف احتمالی کتابهای درسی را برای اصلاح و تغییر احتمالی محتوا، متناسب با اهداف تعیین شده و اصول علمی پیشنهاد کرده و همچنین شیوه درست طراحی را در اختیار مدیران و برنامه ریزان و مؤلفان کتابهای درسی قرار دهد و به طرح ریزی فرایند آموزش توسط معلم کمک شایانی نماید (صادقی و مشتاقی، ۱۳۹۴).

کودکان برای موفقیت در بزرگسالی به آگاهی در زمینه مکتب، فلسفه و راه و رسم زندگی و دفاع از خود و جامعه نیازمندند. نظام تربیتی جدید ده ها سال است که در کشور ما پایه گذاری شده و تا امروز تداوم یافته است در عین وجود سنت های اسلامی در جامعه ما و با زمینه های فکری و فرهنگی غنی که از اسلام در کشور ما رایج بوده است و با همه مراقبت هایی که پاسدارن مذهب و مبلغان اسلام در این کشور داشته اند باز هم وضع به گونه ای در آمده است که سال های اخیر مردم متمدن و متعهد بهتر آن دیده اند که خود و فرزندان خویش را در مسیر چنان تربیتی قرار ندهند (قائمی، ۱۳۸۷).

در جهان کنونی دانش آموزان باید به طور فزاینده به دانش ها، مهارتها و نگرش هایی مجهز شوند که نه تنها بتوانند خود را با تغییرات شتابان جامعه بشری هماهنگ سازند، بلکه به عنوان تولیدکنندگان دانش نوین سهم مؤثری در ایجاد تحولات و تغییرات جدید داشته باشند. آنها باید روش های برقراری ارتباط را بدانند و مهارتهای زندگی جمعی را از طریق فعالیت های گروهی و کارهای مشارکتی تمرین کنند. آن ها همچنین باید خود را به مهارتهای تفکر و یادگیری مادام العمر برای تصمیم گیری و حل مسائل مختلف فردی و اجتماعی مجهز سازند (عبدالملکی، ۱۳۹۰).

به نظر می رسد به علت پیچیدگی های جامعه حاضر با دروس و فعالیت های آموزشی که دانش آموزان طی دوره های آموزش عمومی کسب می کنند به اهداف اخلاقی، معنوی، فرهنگی، روانی و اجتماعی لازم به طور کامل نرسیده و از همه مهم تر آمادگی لازم برای تمرین مسئولیت ها و تجارب زندگی بزرگسالی را کسب نکرده اند، در نتیجه به سطح مناسبی از بهداشت روان نرسیده و ممکن است در مواجهه با چالش های زندگی دچار مشکل شوند، لذا لازم است دانش آموزان علاوه بر آموزش های عمومی، برنامه های مدون و منسجمی را جهت کسب توانایی ها و مهارت های لازم برای رسیدن به اهداف ذکر شده بیاموزند (غیاث فخری، بینا زاده، ۱۳۸۵، ص ۸). از جمله این برنامه ها می توان به مهارتهای زندگی اشاره نمود.

در پژوهش های متعددی نشان داده شده است که عده زیادی از افرادی که دچار آسیب های اجتماعی از جمله اعتیاد و ایدز شده اند، علی رغم آن که اطلاعات کافی و صحیحی داشته و تمایلی به انجام چنین رفتارهای پر خطری نداشته اند، هنگامی که در شرایط

خاصی قرار گرفتند به دلیل نداشتن توانایی و مهارت های لازم و مناسب، به چنین رفتارهایی دست زده اند. به همین دلیل لازم است به دانش آموزان فرصت داد تا چنین مهارت ها و توانمندی هایی را بیاموزند. همه انسان ها در زندگی با موقعیت هایی رو به رو می شوند که اگر به درستی عمل نکنند، سلامت روانی خود و دیگران را به خطر می اندازند، رفتار کردن مناسب در این موقعیت ها نیاز به یادگیری دارند. این مهم، یادگیری مهارت های زندگی را ضروری می سازد. مهارت های زندگی افراد را توانمند می نماید و به آنها این امکان را می دهد که از خودشان و علاقه شان در برابر موقعیت های زندگی دفاع کنند (ملکی، ۱۳۸۹). با یادگیری مهارت های زندگی دانش آموزان، احترام به قوانین، مدرسه و جامعه و نگاه مثبت به زندگی را یاد می گیرند (اکبری، ۱۳۸۸). مهارت های زندگی، زمینه بهتر زیستن و برخورد مثبت با مشکلات زندگی را در دانش آموزان فراهم می آورد (خنفر و پور حسینی).

تازه ترین پژوهش های میرنابی (۱۳۹۵) نشان می دهد کودکانی که روش آموزش حل مشکل را گذرانده اند نه تنها تغییر رفتار داده اند، بلکه این حتی در سنین پایین و کلاس اولی ها هم دیده می شود که در برنامه درسی هم موفق تر عمل می کنند. احتمالاً وقتی رفتارها در نتیجه ی مهارت های حل مشکل بهبود می یابند کودکان بهتر می توانند از عهده ی تکالیف درسی خود برآیند و در نتیجه در مدرسه موفق تر عمل می کنند. در سال های اخیر وزارت آموزش و پرورش ایران، برنامه ها و طرح های نوینی را اجرا نموده است. به دلیل اهمیت دوره ابتدایی و تأثیر اجتناب ناپذیر آن بر سایر دوره های تحصیلی بیشترین تغییر و تحولات صورت گرفته مربوط به دوره ابتدایی بوده است، از جمله این تغییرات، لحاظ کردن مهارت های زندگی در برنامه آموزشی دوره ابتدایی بوده است. با توجه به اهمیت یادگیری مهارت های زندگی در سنین کودکی، آموزش این مهارت ها غالباً در دروسی مانند مطالعات اجتماعی در سیستم آموزش و پرورش ایران آموزش داده می شود. لذا این تحقیق درصدد است که میزان توجه کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به مهارت های ده گانه زندگی و تناسب آموزش آنها در مسیر رشد کودک را مورد بررسی قرار دهد. در راستای اهداف پژوهش سؤالات زیر مطرح شده است:

۱. در کتابهای مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به چند مهارت از میان ده مهارت توجه شده است؟
۲. در هر پایه دوره ابتدایی چه میزان به مهارت های زندگی توجه شده است؟
۳. به کدام مهارت ها از میان مهارت های ده گانه بیشتر توجه شده است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مهارت های زندگی عبارتند از توانایی هایی که زمینه سازگاری و رفتار مثبت و مفید را فراهم می آورند. این توانایی ها فرد را قادر می سازد مسئولیت های نقش اجتماعی خود را بپذیرد و بدون لطمه زدن به خود و دیگران، با خواست ها، انتظارات و مشکلات روزانه، به ویژه در روابط بین فردی به شکل مؤثری رو به رو شود. پژوهش های متعدد و گسترده ای تأثیر مثبت آموزش مهارت های زندگی را در کاهش سوء مصرف مواد، پیشگیری از رفتارهای خشونت آمیز، تقویت اتکا به نفس، افزایش مهارت های مقابله با فشارها و استرس ها، برقراری روابط مثبت و مؤثر اجتماعی نشان داده اند (یوسفی، ۱۳۸۹).

مهارت های زندگی به مجموعه از توانایی های افراد گفته می شود که زمینه سازگاری و رفتار مثبت و مفید آنها را فراهم آورده و به فرد کمک می کند تا مسئولیت و نقش اجتماعی خود را بپذیرد و به شکل مؤثری عمل کند یعنی اولاً خود را بشناسد و سپس باور کند و بعد از آن به شکل مؤثر ظاهر شود (محمد خانی، نوری و موتابی، ۱۳۹۴).

مهارت‌های زندگی در افزایش سلامت روانی و جسمانی، تقویت اعتماد به نفس و احترام به خود، تجهیز افراد به ابزار و روش‌های مقابله با استرس‌های محیطی و روانی، کمک به تقویت و توسعه ارتباطات دوستانه و سالم، ارتقای سطح رفتارهای سالم و مفید اجتماعی و پیشگیری از مشکلات روانی، رفتاری و اجتماعی از قبیل مصرف سیگار و مواد مخدر، بروز اختلالات روانی و مشکلات روانی اجتماعی، خودکشی نوجوانان و جوانان، رفتارهای خشونت‌آمیز، شیوع ایدز، بی‌بند و باری جنسی و افت عملکرد تحصیلی کاربرد دارد (اکبری، ۱۳۸۸، ص ۲۶).

ضرورت کسب مهارت‌های زندگی در این است که افراد را توانمند می‌نماید و به آنها این امکان را می‌دهد که از خودشان و علاقه‌شان در برابر موقعیت‌های سخت زندگی دفاع کنند. به طور کلی همه انسانها در زندگی با موقعیت‌هایی روبه‌رو می‌شوند که اگر به درستی عمل نمایند سلامت روانی خود و دیگران را به خطر می‌اندازند. رفتار کردن مناسب در این موقعیت‌ها نیاز به یادگیری دارد. این ضرورت ما را به یادگیری مهارت‌های زندگی رهنمون می‌نماید تا در پرتو آن بتوانیم از ایجاد رفتارهای آسیب‌زننده به بهداشت روانی و سلامت خویش پیشگیری نماییم (ملکی، ۱۳۸۹، ص ۲).

مهارت‌های زندگی را می‌توان در سه معنی یا شیوه زیستن تقسیم کرد: (۱) مهارت‌های مربوط به امرار معاش مانند این که چگونه فرد مشغول کار شود: در این مرحله با افزایش سطح دانش و معلومات شهروندان، آنها را برای کسب یک حرفه ویژه در جامعه آماده می‌سازند. این توانایی نه تنها چرخه معیشت افراد را می‌چرخاند، بلکه در تأمین سلامت روانی و اجتماعی آنان تأثیر مثبت می‌گذارد. به هر حال کار و تلاش نماد زنده بودن و زندگی است. به قول ارد بزرگ: آن که زندگی بدون رنج و تلاش را برمی‌گزیند پیشاپیش مرگ خویش را نیز جشن گرفته است. (۲) مهارت‌های مراقبت از خود مانند مصرف‌غذاهای سالم، ورزش: این مهارت‌ها به حفظ و نگهداری سلامت جسمانی افراد یاری می‌رساند. سلامت روان و سلامت اجتماعی بر پایه‌های سلامتی جسمی استوار است. مصداق این سخن همان ضرب‌المثل معروف است که «عقل سالم در بدن سالم است». (۳) مهارت‌هایی که برای پرداختن به موقعیت‌های پرخطر زندگی، آموزش داده می‌شوند: مانند توانایی نه گفتن در مقابل فشار جمع، جهت استفاده از مواد مخدر، توانایی مقابله با افسردگی در موقعیت‌های دشوار زندگی، کنترل خشم و عصبانیت و ... در واقع مهم‌ترین بخش از آموزش مهارت‌های زندگی به این قسمت مربوط می‌شود. مهارت‌های زندگی را می‌توان به علت همپوشی دو به دو به پنج حوزه که در شکل نشان داده شده تقسیم کرد. برای ارتقای سلامت، آموزش هر یک از این حوزه‌ها به صورت مهارت‌های عام و اصلی زندگی با هدف ایجاد توانایی‌های روانی و اجتماعی انجام می‌گیرد (غیاث فخری، ۱۳۸۵، ص ۱۰).

جدول ۱: پنج حوزه اصلی درس مهارت‌های زندگی

خود آگاهی و همدلی	ارتباطات اجتماعی و ارتباطات بین فردی	تفکر خلاق و تفکر انتقادی	تصمیم‌گیری و حل مسأله	مقابله با هیجان و مقابله با استرس
-------------------------	--	--------------------------------	-----------------------------	---

پیری و سعدالهی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان « تحلیل رویکرد یادگیری برای با هم زیستن در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی » دریافتند میزان توجه به مؤلفه رویکرد یادگیری برای با هم زیستن در محتوای کتابهای درسی از توزیع نرمال برخوردار نمی باشد. واحدی و گوهری (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان بررسی حقوق مدنی مندرج در منشور حقوق شهروندی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم دریافتند که شاخص حق سلامت، حیات و کیفیت زندگی و حق کرامت و برابری انسانی بیش از شاخص های دیگر مطرح بوده اند.

جعفری هرندی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان « تحلیل محتوای کتابهای درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم از نگاه شش کلاه تفکر ادوارد دوبونو دریافت که ۱۹۸ مرتبه در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم به تفکر خلاق توجه شده است. سیدان، ذبیحی، اسماعیلی و تقوی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان بررسی کتاب های درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی براساس آموزش و مهارت های اجتماعی به دانش آموزان یافتند که میزان آموزش مهارت های اجتماعی در کتاب تعلیمات اجتماعی مجموعاً در حد متوسط و متوسط به پایین است. دشتی اردکانی، اخوت و ناظمی اردکانی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی براساس آموزش مهارت های زندگی دریافتند کتاب های مطالعات پایه چهارم ابتدایی بطور قابل قبولی از مفاهیم مهارت های زندگی برای آموزش به دانش آموزان استفاده کرده است.

ناظمی اردکانی، ابراهیم زاده اردکانی و رضی تیران (۱۳۹۵) در تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم دبستان براساس آموزش مؤلفه های مهارت های زندگی یافتند که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم دبستان ۳۷۸ مورد آموزش مؤلفه های مهارت زندگی وجود دارد که ۱۱۳ مورد مربوط به مؤلفه های خودآگاهی و همدلی، ۶۸ مورد مربوط به مؤلفه های ارتباط بین فردی و اجتماعی، ۱۵۵ مورد مربوط به مؤلفه های تصمیم گیری و حل مسأله، ۳۰ مورد مربوط به مؤلفه ی تفکر خلاق و تفکر انتقادی و ۱۲ مورد مربوط به مؤلفه های مقابله با هیجانات و استرس می باشد.

دشتی اردکانی، اخوت و ناظمی اردکانی (۱۳۹۵) در تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی براساس آموزش مؤلفه های مهارت های زندگی به این نتیجه رسیدند که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی به طور قابل قبولی از مفاهیم مهارت های زندگی برای آموزش به دانش آموزان استفاده شده است. همچنین در این کتاب به ترتیب فصول اول تا ششم با ۷/۹۳ درصد، بیشترین توجه را به مؤلفه توانایی حل مسأله و کمترین توجه را به مؤلفه توانایی رویارویی با هیجان ها داشته اند. سیدان، خرمی و زنگنه (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان بررسی جایگاه مؤلفه های تفکر انتقادی در کتاب های مطالعات اجتماعی پایه چهارم، پنجم و ششم ابتدایی یافتند که از مجموع کل واحد های کتاب های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی، پایه چهارم ۵۷٪، پایه ی پنجم ۵۲٪ و پایه ششم ۶۴٪ دارای تفکر انتقادی بوده اند. رمضان و عظیمی فر (۱۳۹۵) در تجزیه و تحلیل محتوای کتاب های مطالعات اجتماعی (سوم، چهارم و پنجم) دوره ابتدایی براساس مؤلفه های آموزش مهارت های زندگی یافتند که کتب درسی مورد نظر نسبتاً خوب به آموزش مهارت های زندگی پرداخته اند.

رجب زاده، طیبی میبدی، رحمانی شمسی و رئیس نافع (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان بررسی کتابهای مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی براساس آموزش مهارتهای اجتماعی یافتند که کاربرد آموزش مهارتهای اجتماعی در کتابهای اجتماعی دوره دوم ابتدایی در حد متوسط است و در کتاب پایه ششم بیشتر از پایه ی چهارم و در کتاب پایه چهارم بیشتر از کتاب پایه پنجم می باشد. با توجه به مطالعات محقق، اکثر تحقیقات در رابطه با تحلیل محتوای کتب اجتماعی دوره ابتدایی یا مربوط به چند مهارت زندگی بوده و یا

در چند پایه بررسی شده اما در این مطالعه کاربرد مجموع ده مهارت زندگی در کتب مطالعات اجتماعی تمام پایه های ابتدایی بررسی شده است.

روش شناسی پژوهش

این پژوهش با هدف تحلیل محتوای کتاب های مطالعات اجتماعی پایه سوم تا ششم ابتدایی براساس کاربرد مهارت های ده گانه زندگی صورت پذیرفت. روش تحقیق این مطالعه تحلیل محتوای توصیفی بوده است. جامعه آماری این پژوهش، کتاب مطالعات اجتماعی پایه های سوم تا ششم دوره ابتدایی بوده که از هر پایه شش درس به شیوه نمونه گیری تصادفی و در مجموع ۲۴ درس به عنوان حجم نمونه انتخاب شد. جهت تجزیه و تحلیل داده ها از آمار توصیفی (فراوانی و درصد) استفاده شد.

یافته های پژوهش

جدول ۲. نتایج کاربرد مهارت های زندگی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی

مهارت ها	فراوانی	درصد
مهارت های خودآگاهی	۵	۱۳
مهارت همدلی	۵	۱۴
مهارت روابط بین فردی	۱۵	۴۰
مهارت ارتباط مؤثر	۱	۳
مهارت مدیریت استرس	۰	۰
مهارت مدیریت هیجان	۰	۰
مهارت حل مسئله	۰	۰
مهارت تصمیم گیری	۳	۸
مهارت تفکر خلاق	۱	۳
تفکر نقادانه	۷	۱۹
	۳۷	۱۰۰

همان گونه که جدول ۲ نشان می دهد در مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به ۷ مهارت توجه شده است و به ۳ مهارت حل مسئله، مدیریت هیجان و مقابله با استرس توجهی نشده است. با توجه به بررسی ها به مهارت ارتباطی بیشترین توجه ۴۰٪ و به مهارت های مدیریت هیجان و مدیریت استرس و حل مسئله (صفر درصد) توجهی نشده است.

جدول ۳. نتایج کاربرد مهارت‌های زندگی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی

مهارت ها	فراوانی	درصد
مهارت های خودآگاهی	۶	۱۸
مهارت همدلی	۳	۹
مهارت روابط بین فردی	۳	۹
مهارت ارتباط مؤثر	۷	۲۱
مهارت مدیریت استرس	۲	۶
مهارت مدیریت هیجان	۴	۱۳
مهارت حل مسئله	۰	۰
مهارت تصمیم گیری	۲	۶
مهارت تفکر خلاق	۴	۱۲
تفکر نقادانه	۲	۶
	۳۳	۱۰۰

همان گونه که نتایج جدول ۳ نشان می دهد از میان ده مهارت در پایه چهارم ابتدایی به ۹ مهارت توجه شده است. با توجه به نتایج در پایه چهارم ابتدایی بیشترین کاربرد مربوط به مهارت ارتباط مؤثر ۲۱٪ و کمترین کاربرد مربوط به مهارت حل مسئله (صفر در صد) بوده است.

جدول ۴. نتایج کاربرد مهارت‌های زندگی در کتاب مطالعات پایه پنجم ابتدایی

مهارت ها	فراوانی	درصد
مهارت های خودآگاهی	۶	۲۰
مهارت همدلی	۱	۴
مهارت روابط بین فردی	۳	۷
مهارت ارتباط مؤثر	۰	۰
مهارت مدیریت استرس	۰	۰
مهارت مدیریت هیجان	۰	۰
مهارت حل مسئله	۳	۱۰
مهارت تصمیم گیری	۳	۱۱
مهارت تفکر خلاق	۲	۷
تفکر نقادانه	۱۲	۴۱

طبق جدول ۴ در پایه پنجم و با توجه به دروس انتخابی به هفت مهارت توجه شده است که در آنها به مهارت های مدیریت رابطه ، مدیریت هیجان و مدیریت استرس توجه نشده است . با توجه به بررسی ها طبق جدول در پایه پنجم به مهارت تفکر نقادانه بیشترین توجه (۴۱ درصد) و به مهارت های ارتباط مؤثر ، مدیریت هیجان و مدیریت استرس کمترین توجه شده است

جدول ۵. نتایج کاربرد مهارت های زندگی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی

مهارت ها	فراوانی	درصد
مهارت های خودآگاهی	۶	۱۹
مهارت همدلی	۳	۱۰
مهارت روابط بین فردی	۲	۶
مهارت ارتباط مؤثر	۳	۱۰
مهارت مدیریت استرس	۲	۷
مهارت مدیریت هیجان	۲	۶
مهارت حل مسئله	۴	۱۳
مهارت تصمیم گیری	۴	۱۳
مهارت تفکر خلاق	۴	۱۳
تفکر نقادانه	۱	۳
	۳۱	۱۰۰

همان گونه که جدول ۵ نشان می دهد در پایه ششم به همه مهارت ها توجه شده است . با توجه به نتایج در پایه ششم ابتدایی بیشترین توجه به مهارت خودآگاهی با ۱۹٪ و کمترین توجه به مهارت تفکر نقادانه با ۳٪ بوده است .

جدول ۶. نتایج کاربرد مهارت‌های زندگی در کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی

مهارت ها	فراوانی	درصد
مهارت های خودآگاهی	۲۳	۱۸
مهارت همدلی	۱۲	۹
مهارت روابط بین فردی	۲۲	۱۷
مهارت ارتباط مؤثر	۱۱	۹
مهارت مدیریت استرس	۴	۳
مهارت مدیریت هیجان	۶	۵
مهارت حل مسأله	۷	۵
مهارت تصمیم گیری	۱۲	۹
مهارت تفکر خلاق	۱۱	۸
تفکر نقادانه	۲۲	۱۷
	۱۳۰	۱۰۰

طبق نتایج جدول ۶ بیشترین توجه در کل کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به مهارت خودآگاهی با ۱۸٪ و سپس تفکر نقادانه با ۱۷٪ و کمترین توجه به مهارت مقابله با استرس با ۳٪ و سپس مدیریت هیجان و حل مسأله با ۵٪ بوده است.

نتیجه گیری

در این پژوهش کاربرد مهارت های زندگی در کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی مورد بررسی قرار گرفت ، نتایج سؤال اول یعنی بررسی توجه به همه مهارت های زندگی نشان داد که پایه سوم و پنجم « هفت مهارت » در پایه چهارم به نه مهارت و فقط در پایه ششم به همه ی مهارت ها توجه شده است . پس در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به طور کافی به همه ی مهارت ها در همه ی پایه ها توجه کافی نشده است و نتیجه این پرسش ، تحقیق توهمند و همکاران (۱۳۹۵) هم خوانی داشته و متن کتاب ، متنی غیر پویاست و بیشتر به بیان مطالب می پردازد . در بررسی پرسش دوم یعنی بررسی بیشترین و کمترین توجه به مهارت ها در پایه نتایج نشان داد که به ترتیب در پایه های سوم ، چهارم ، پنجم و ششم ابتدایی به مهارت های ارتباطی (۴۱ درصد) ، ارتباط مؤثر (۲۱ درصد) ، تفکر نقادانه (۴۱ درصد) ، خودآگاهی (۲۰ درصد) بیشترین توجه شده است و در پایه سوم به سه مهارت مدیریت هیجان ، مدیریت استرس ، و حل مسئله با میانگین درصد صفر ، در پایه چهارم حل مسأله (صفر) در پایه پنجم به مهارت های ارتباط مؤثر ، مدیریت استرس و مدیریت هیجان با میانگین صفر و در پایه ششم به مهارت تفکر نقادانه با ۳ درصد کمترین توجه شده

است، نتیجه این پرسش با تحقیق ابوالقاسم سیدان (۱۳۹۵) و همکاران هم خوانی نداشته است، چرا که در آن تحقیق در پایه ششم بیشتر از پایه های چهارم و پنجم به مهارت تفکر نقادانه توجه شده بود که عکس نتایج این پژوهش است . نتایج پرسش سوم یعنی بررسی کمترین و بیشترین توجه به مهارتها « مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی نشان داد که در چهار پایه به مهارت خودآگاهی با درصد ۱۷/۵ بیشترین توجه و به مهارت مدیریت استرس با درصد ۳ کمترین توجه شده است. نتایج پرسش چهارم یعنی توجه به مهارت های زندگی لازمه رشد کودک نشان داد که به همه ی مهارت های ده گانه زندگی که توسط سازمان بهداشت جهانی معرفی شده توجه کافی نشده است و امکان دارد در مسیر رشد کودک آسیب ها و اختلالاتی را به وجود آورد . از جمله محدودیت های این پژوهش، برسی میزان توجه به مهارتهای زندگی در کتاب مطالعات اجتماعی ابتدایی بوده و قابل تعمیم به دیگر دوره ها نمی باشد .

منابع

- اکبری، ابوالقاسم (۱۳۸۸). راهنمایی سازگاری تحصیلی و شغلی، تهران: رشد و توسعه .
- پیری، موسی، سعداللهی، آرش، صاحب یار، حافظ (۱۳۹۶). تحلیل رویکرد یادگیری برای باهم زیستن در سیمای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی . پژوهش های جامعه شناسی معاصر ، ۶(۱۱): ۱۲۱-۱۴۷.
- جعفری هرندی (۱۳۹۵) . تحلیل محتوای کتابهای درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم از نگاه شش کلاه تفکر ادوارد دوبونو. مطالعات پیش دبستان و دبستان، ۱(۳): ۱-۲۷.
- خنifer، حسین ، د پورحسینی ، مژده (۱۳۸۵). مهارت های زندگی . تهران: نشر.
- دشتی اردکانی، فرشته، اخوت ، علی محمد، ناظمی اردکانی، بتول (۱۳۹۵) . تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی براساس آموزش مؤلفه های مهارت های زندگی . دومین کنگره بین المللی توانمند سازی جامعه در حوزه علوم اجتماعی، روانشناسی و علوم تربیتی.
- رجب زاده ،نوشین، طیبی میبدی ، محمدرضا، رحمانی شمسی، محمدعلی، و رئیسی نافچی، مریم (۱۳۹۴) بررسی کتابهای مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی براساس آموزش مهارت های اجتماعی . سومین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی آسیب های اجتماعی و فرهنگی.
- رمضانی، مائده ، عظیمی فر، زینب (۱۳۹۵) . تجزیه و تحلیل محتوای کتاب های مطالعات اجتماعی (سوم، چهارم و پنجم) دوره ابتدایی براساس مؤلفه های آموزش مهارت های زندگی . اولین همایش ملی تازه های تعلیم و تربیت در نظام آموزشی ایران.
- زینال تاج، فرزانه، دهقان، مرضیه، پاک مهر، حمیده (۱۳۹۳). بررسی مقوله فرهنگ و قومیت در محتوای برنامه های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی. پژوهش های برنامه درسی، ۴(۲): ۱۱۷-۱۳۰.
- سیدان، سید ابوالقاسم، ذبیحی، حامد ؛ اسماعیلی هاشم آبادی، اسماعیل و تقوی، سجاد (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس مهارت های اجتماعی، سومین کنفرانس بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی، دانشگاه تربت حیدریه،
- سیدان، ابوالقاسم، خرمی، علیرضا و زنگنه، زهرا (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی براساس تفکر انتقادی، سومین کنفرانس بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی، دانشگاه تربت حیدریه،
- صادقی، مجید و مشتاقی، سعید (۱۳۹۴). اولین کنگره علمی پژوهشی سراسری توسعه و ترویج علوم تربیتی و روانشناسی، جامعه شناسی و علوم فرهنگی اجتماعی ایران.
- عبدالملکی، شوبو (۱۳۹۰). بررسی تأثیر روش بدیعه پردازی بر خلاقیت و عملکرد مهارت های زندگی دانش آموزان. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید رجایی تهران.
- غیاث فخری، عاطفه، بینازاده، محمد (۱۳۸۵). راهنمای آموزش مهارت های زندگی سال اول راهنمایی. تهران: انتشارات هنر آبی.

قاضی اردکانی، راحله، ملکی، حسن، صادقی، علیرضا، درتاج، فریبرز (۱۳۹۶). تبیین رویکرد پژوهش محوری در آموزش و تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی (سوم تا ششم) بر اساس مؤلفه های پژوهش محوری. پژوهش در نظام های آموزشی دوره ۱۱ (۳۹).

قائمى، على (۱۳۸۷)، خانواده و مسائل مدرسه کودکان . تهران: انجمن اولیا و مربیان .

محمد خانی، شهرام . نوری، ربابه . موتابی، فرشته (۱۳۹۴)، مهارت های زندگی، مهارت های رفتاری ویژه دانش آموزان، تهران، طلوع دانش

ملکی، حسن (۱۳۸۹). سی مهارت زندگی (ویژه ی نوجوانان وجوانان). تهران: آییژ،

میرنابی، شور (۱۳۹۵)، کلیدهای پرورش تفکر در کودکان و نوجوانان . مترجم، فرناز فرود، تهران: صابری.

ناظمی اردکانی، بتول، ابراهیم زاده اردکانی، رضی تیران، حمیده (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم دبستان براساس آموزش مؤلفه های مهارت های زندگی . اولین همایش ملی تازه های تعلیم و تربیت در نظام آموزشی ایران .

نوریان، محمد (۱۳۹۵)، راهنمای عملی تحلیل محتوای کلی و کیفی کتاب های درسی دوره ابتدایی، تهران: نشر شورا .

واحدی، مهدی، گوهری، مهرناز (۱۳۹۶). بررسی میزان تحقق حقوق مدنی مندرج در منشور حقوق شهروندی در محتوای برنامه

درسی مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی. پژوهش های کیفی در برنامه درسی، ۳(۹): ۱۷-۴۳.

یوسفی، علی (۱۳۸۹). آداب و مهارت های زندگی فردی. مجله رشد آموزش علوم اجتماعی، شماره ۱: ۴۹.